

Fjellvåk *Buteo lagopus*

Global utbredelse

Fjellvåken har en cirkumpolar utbredelse med hekkeområde i Norge, nordlige deler av Sverige og Finland, samt i et belte gjennom de nordlige deler av Russland og Nord-Amerika.

Norsk utbredelse og habitatvalg

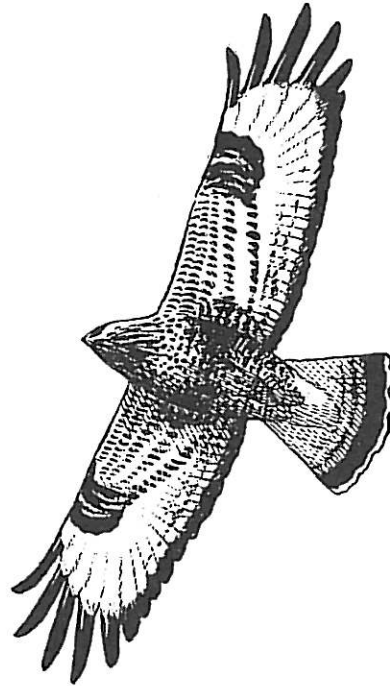
I Norge forekommer den i fjell- og høyereliggende skogområder over det meste av landet. Den hekker dessuten mange steder helt ute på kysten. Dette gjelder særlig i Nord-Norge, men kan også forekomme lengre sørpå. Den hekket f.eks. på Kunna i Froan, Sør-Trøndelag i 1993 (G. Bangjord pers. medd.). På de ytre øyene på kysten ser det ut som om den hekker i år med store forekomster av vånd. I gode smånagerår kan den også hekke i lavlandet utenfor sitt egentlige utbredelsesområde. Den er funnet lenger SØ på Sørlandet og i sentrale deler av Østlandet i Atlas-perioden enn vist av Haftorn (1971). Selv om det er de åpne områdene over skoggrensa som er fjellvåkens viktigste jaktområder, utnytter den også de rike smånagerforekomstene en får på hogstflater og dyrket mark i lavlandet. Den ser derfor ut til å utvide sitt utbredelsesområde. Fjellvåken har således etablert seg som hekkefugl i Vestfold siden 1975. Stadig flere lokaliteter er blitt besatt (Steen 1993c). På grunn av artens avhengighet av smånagerbestanden, vil utbredelseskartet i stor grad avspeile om Atlasrutene ble undersøkt i smånagerår eller ikke.

I gode smånagerår kan det være tett mellom parene, med naboavstander på 3-4 km. I enkelte tilfeller kan det være bare 300 m mellom naboreir (Tømmerraas 1988). Fjellvåken kan hekke i nærheten av andre rovfuglarter, men synes å ha stor respekt for kongeørna. Reiret plasseres sjelden nærmere enn 2 km fra bebodde kongeørnreir.

Bestandsstørrelse og bestandsutvikling

Fjellvåken er vår vanligste rovfugl med en antatt hekkebestand på 5000-10.000 par i gode smånagerår. I år med lite næring hekker bare en liten del av dette (Gjershaug 1991b). Trolig fører de fleste fjellvåkene en nomadisk tilværelse, ved at de i år med lite smånagere kan trekke til andre områder og hekke der. Smånagerbestandene når gjerne sine toppnivåer i forskjellige år i ulike deler av landet. Det er vanligvis 3-4 år mellom toppårene hos mus, og dermed også hos fjellvåk. I Altavassdraget var det 5 år mellom to toppår. På en 53 km lang strekning der varierte hekkebestanden av fjellvåk fra null par i 1985 til 23 par i 1987 (P. Tømmerraas pers. medd.). Trolig må arten i enkelte dårlige næringsår dra til utlandet for å hekke. Det kan således nevnes at en fjellvåk som ble merket på Hjerkin i 1945 ble gjenfunnet på Jamalhalvøya i Sibir 24. mai 1949. Det er ikke kjent om den hekket der.

Fjellvåkbestanden synes nå å vise en positiv utvikling etter en tilbakegang på 1950- og 60-tallet (basert på trekkobservasjoner ved nordiske fuglestasjoner), en tilbakegang som trolig skyldtes miljøgifter i overvintringsområdene (Génsbøl 1986). Bedret nær-

ingstilgang gjennom økte arealer med hogstflater har også utvilsomt hatt en positiv virkning på fjellvåken. Den tilpasser seg lett en del menneskelig aktivitet, og kan ofte hekke forbausende nær hytter og bilveier. Dersom forstyrrelsene blir for store i etableringstiden om våren, oppgir den hekkeplassen det året.

Hekkebiologi

Det er lett å oppdage fjellvåken på hekkeplassen, da den straks møter besøkende med sin klagende skrik. Straks fuglene er tilbake fra overvintringsområdet, starter de med territoriehevding med kretsing over reirområdet i timesvis. Hannen foretar en leikflukt med gjentatte stup og bratte oppstigninger. Dette foregår i taushet, men ellers hører en ofte at makene skriker til hverandre på denne tiden. Reiret bygges oftest på ei hylle i bergvegg, men det kan også plasseres i trær. Fjellvåken er ikke så kravstor når det gjelder reirplass. Reiret ligger ofte ubeskyttet mot vær og vind, og er ofte lett tilgjengelig for mennesker og rovdyr. Eggleggingen finner vanligvis sted i slutten av mai. Reproduksjonen styres i stor grad av svingningene i smånagerbestanden. Når det er lite smånagere skjer det som oftest ikke pardannelse og hekking i det hele tatt. Lavlandshekking kan likevel forekomme i år med lite smånagere. Fjellvåken lever da for det meste av fugleunger, men kan også ta voksne fugler fra trost til røy (Steen 1993c).

Trekkforhold

Fjellvåken er en utpreget trekkfugl som ankommer landet i april, stundom allerede i slutten av mars. Den forlater oss i september-oktober, med enkelte etternølere i november. Det er meget sjelden den overvintrer her i landet. Gjenfunn av ringmerkede norske fjellvåker viser at Øst-Europa er det viktigste overvintringsområdet for våre fjellvåker.

Jan Ove Gjershaug

Fjellvåk *Buteo lagopus*

- 845 ● Konstatert hekking
322 ● Sannsynlig hekking
323 ● Mulig hekking

Detaljeringsgrad: 10 x 10 km

